

Ivan Basić

NOVO RUHO PALAČE

CVITO FISKOVIĆ, *Dioklecijanova palača: prilog proučavanju i zaštiti*, Split-Zagreb, Ex libris, 2005., 149 str., ISBN 953-6310-51-1

“**H**abent sua fata libelli” - rečenica iz nedovršenog traktata o prozodiji Terencijana Maura, kojom iznosi stav o budućnosti pisane riječi, dugotrajnom je upotrebom kroz vjekove postala gotovo proverbijalnom frazom. Usprkos izlizanosti, ta se tvrdnja čini najboljim preludijem prikazu novog izdanja kapitalne studije o Dioklecijanovoj palači jednog od “očeva osnivača” naše povijesti umjetnosti, Cvita Fiskovića. Ponovljeno je to izdanje studije prvotno objavljene 1950. u 279. knjizi *Rada JAZU* (opskrbijene zasebnim sveskom slikovnih priloga). Kao *unus ex curiosis* navodimo činjenicu da je knjiga nakon izlaska iz tiska imala nezavidnu sudbinu: gotovo cjelokupan fond otisnutih primjeraka pri deponiranju je uništen vlagom, te je postalo gotovo nemoguće pronaći oba sveska knjige u dobrom stanju. Stoga je bila rijetko korištena, iako je registrirana u opsežnoj autorovoj bibliografiji u prvom svesku *Fiskovićevog zbornika* (PPUD 21(1980.)). Dostupna donedavno samo uskom krugu specijaliziranih istraživača, sada je ugledala svjetlo dana u novom ruhu, a dobrodošla je kao odgovor na želje za novim izdanjima fundamentalnih Fiskovićevih tekstova, nedavno izrečene upravo u *Kvartalu*.¹ Knjiga je objavljena u biblioteci *Split 1700*, izdavačkom nizu nakladničke kuće *Ex libris*, u kojoj je posljednjih godina, pod uredničkom palicom Jelene Hekman, pokrenuto izdavanje čitave niske monografija - uglavnom pretisaka klasičnih,

odavno verificiranih tekstova (uz Fiskovićevu *Dioklecijanovu palaču* do sada su tiskani *Spomenici Splita i okolice* Krune Prijatelja (1951.) te *Nacrt grčkih i rimskih starina* Augusta Musića (1910.), čime je simbolično označena završna dionica desetogodišnjeg perioda obilježavanja 1700. obljetnice postojanja grada Splita.

Akademik Cvito Fisković (1908.-1996.), čije je životno djelo, od prvog objavljenog teksta 1932., pa sve do u najnovije vrijeme posthumno tiskanih izbora studija i pretisaka pojedinih sintetskih tekstova, jedan od ponajboljih primjera integracije znanstvenog istraživanja i svakodnevnog konzervatorskog djelovanja, naslijedio je 1945. Ljubu Karamana na čelu splitskog konzervatorskog tima, posvetivši u poratnim godinama svu svoju energiju i znanje proučavanju, zaštiti i obnovi Dioklecijanove palače. O rezultatima svjedoči ova knjiga koja rasporedom sadržaja iskazuje klasičnu dvodijelnu shemu: prvi dio čini sâm tekst, a slijedi mu opsežan segment namijenjen reprodukcijama, razdijeljen na *Slike* i *Priloge*. Uvodne riječi potpisuje Joško Belamarić, koji nastupa i kao urednik ovog izdanja. Kvaliteta reprodukcija varira, što, pretpostavljam, valja pripisati neujednačenoj kvaliteti fotografija objavljenih u izvornom izdanju (među kojima se u pojedinim slučajevima također moralo posegnuti za starijim reprodukcijama). U prilogu naslovljenom

¹ S. ŠTEFANAC, Boka Kotorska u studijama Cvite Fiskovića, u: *Kvartal* 3-4(2004.), 9-11.

Slike dominiraju, uz poneku iznimku, fotografije i crteži nastali uglavnom u vremenu autorovih konzervatorskih zahvata u Palači iz druge polovice 1940-ih, a dio *Prilozi* rezerviran je za 6 grafičkih tabli s nacrtima ranijih istraživača (V. Andrića iz 1850. i J. Barača iz 1862.). U prvom dijelu knjige autor početno iznosi kratki historijat proučavanja Palače, od djela A. Palladija, preko onih J. B. Fischera von Erlacha, R.

Adama, V. Andrića, F. Lanze, G. Niemanna, E. Hébrarda i J. Zeillera, zaključno s, tada još relativno recentnim, Bulić-Karamanovim klasičnim djelom; upravo će potonjem ova knjiga C. Fiskovića biti nadopunjujuća glosa.² Pisana neposredno po završetku ratnih razaranja, u hektičnoj atmosferi brige oko očuvanja spomeničke baštine i organizacije konzervatorske

aktivnosti *ex novo*, knjiga registrira autorove zahvate istraživanja i sanacije koji se, u prilika- ma kakve su onomad vladale, mogu nazvati pravim pothvatom. Slijed istraživanja izložen je topografski, počevši od južnog pročelnog zida Palače, preko sjevernog i istočnog, zaključno sa zapadnim, najviše izmijenjenim tijekom stoljećâ. Među najznačajnije zahvate izvedene pod konzervatorskom egidom C. Fiskovića ubrajaju se izolacija sjevernog pročelja, rekonstrukcija Srebrnih vrata, uklanjanje Lazareta te početak kampanje čišćenja Podruma. Vodeći se rezultatima vlastitih proučavanja, često ispravljajući zaključke prethodnih istraživača, autor je kroz opis provedenih zahvata ponudio sasvim nove poglede na neke spomenike i probleme, potkrijepljene izravnim istraživanjima na terenu. Spomenimo samo neke: arheološko pobijanje teze F. Weilbacha o tzv. *Via quintana* (potezu ulice u sjevernom dijelu Palače, koja se imala protezati paralelno s dekumanom),³ zatim preciznu dataciju zazida Srebrnih vrata u XV. stoljeće, unošenje značajnih ispravaka u Hébrardove i Niemannove nacрте nakon temeljitog istraživanja *temenosa* obaju hramova i Podruma. Ova interdisciplinarna autorova studija oivičena je člancima u stručnoj periodici u kojima je istih godina redovito objavljivao rezultate svojih istraživanja, mahom posvećenih dijalogu između Palače i gradskog tkiva Splita.⁴

Drugi dio knjige gotovo da je mali katekizam zaštite spomenika stare gradske jezgre Splita - u njemu je autor iznio svoj konzervatorski *credo*, izjednačivši vrijednost Palače kao kasnoantičkog spomenika značajnog za svjetsku povijest umjetnosti s njezinom vrijednošću

² R. ADAM, Ruins of the Palace of the Emperor Diocletian at Spalato in Dalmatia, London, 1764.; G. NIEMANN, Der Palast Diokletians in Spalato, Wien, 1910.; E. HÉBRARD, J. ZEILLER, Le Palais de Dioclétien à Spalato, Paris, 1911.; F. BULIĆ, Lj. KARAMAN, Palača cara Dioklecijana u Splitu, Zagreb, 1927.

³ Weilbach je, zaveden pogrešnim čitanjem protezanja pilona jedne od zgrada sjevernog dijela, pretpostavio postojanje četiriju zgrada iznad dekumane. Hipotezu su u svojoj knjizi prihvatili F. Bulić i Lj. Karaman, odbacio E. Dyggve, te konačno poništio C. Fisković.

⁴ C. FISKOVIĆ, Iskopine srednjovjekovne crkve sv. Eufemije u Splitu, u: *Historijski zbornik* 1 (1948.), 201-210; ISTI, Istraživanja u srednjovjekovnoj crkvi sv. Nikole u Splitu, u: *Historijski zbornik* 2 (1949.), 211-221. Ovim doprinosima valja pridružiti i brojne napise o napretku istraživanja u staroj gradskoj jezgri koje je autor objavljivao u *Slobodnoj Dalmaciji* od 1946. g.

“živo spomenika”. Pronicljivo uočavajući pojedina konkretna pitanja (znanstvena, zdravstvena, stambena, prometna, kulturna i dr.) koja su se postavljala u čišćenju i sanaciji ovog spomenika, isticao je oprez pri svakom provedenom zahvatu, upozoravajući na dvojbenu svrhovitost krnjenja kasnijih interpolacija u gradsko tkivo u korist “otkrivanja” antičkog sloja. Sve je stavove podrobno argumentirao primjerima iz ranijih planova o purifikatorskim zahvatima, od Marmonta i njegova vremena sve do krilatice “konzervirati, ne restaurirati” njegovih prethodnika u splitskom Konzervatorskom zavodu, F. Bulića i Lj. Karamana. Posebno mjesto zauzima autorovo kritičko vrednovanje Schürmannovog regulacionog plana, na koji se svojim pozнатim, sustavnim i jasnim diskursom osvrnuo do u detalje, proživši ga vlastitim svježim prijedlozima.

Apologija pučke arhitekture splitskih predgrađa i važnost ambijenta u ovoj su knjizi po prvi put stekle “pravo građanstva”. Upozoravajući i na njegove univerzalne civilizacijske tekovine, ne ograničavajući se na klasični okvir povijesti arhitektonskog sklopa carevog zdanja kao skupa funkcije, konstrukcije i forme, što čitamo kao

logičan refleks njegova dugogodišnjeg bavljenja konzervatorskom praksom, autor pledira za uvažavanje njegova simboličkog radijusa u zadanome prostoru i vremenu. Sretni spoj Fiskovićevih znanja iz arheologije, povijesti i povijesti umjetnosti s konzervatorskim iskustvima brušenim na spomeničkim jedinicama (rasprostrtima na području čiji je doseg iz današnje perspektive gotovo nesaglediv), rezultirao je u bavljenju Dioklecijanovom palačom, ali i drugdje, preciznim ocrtavanjem onoga što rado nazivamo *genius loci*. Tako se ova knjiga može čitati i kao kulturološka studija jednog izuzetnog spomenika koji - neka nam se dopusti analogija - u djelu C. Fiskovića postaje paladij, svetinja s kojom se, u kolektivnoj svijesti, identificira. U žarištu Fiskovićeve razlaganja pouzdana je svijest o konfrontaciji do koje je u Palači dolazilo i dolazi između pulsirajućeg suvremenog življenja i prošlosti koju baštinimo kao njeni štovatelji i kao njeni čuvari. Ako je C. Fisković kao interpret prošle stvarnosti bio jedan od njenih čuvara *non plus ultra*, onda je ova knjiga, čiji je vrijedan pretpisak danas pred nama, jedan od ključeva za njeno dešifriranje.